

קונספציות ושבון: מלחמת לבנון כאבן בוחן

זכי שלום

המלחמה הנוכחית בלבנון חשפה תובנות וקונספציות של ההנהגה המדינית והחברה הישראלית בהקשר של הפעלת הכוח העומד לרשותה של מדינת ישראל נגד אויביה והיעדים שהיא מבקשת להשיג באמצעות הפעלת הכוח. חלק מתובנות אלה מלוות את מדינת ישראל זה שנים ונחשפו גם קודם לכן בעימותים מלחמתיים שונים שהיו למדינת ישראל עם אויביה. לתובנות קונספטואליות אלה יש ללא ספק משמעות רבה לגבי ההתנהלות האסטרטגית של מדינת ישראל בשנים האחרונות בכלל, ובמהלך המלחמה הנוכחית בפרט. יש חשיבות לבחינת משמעותן בראייה ביקורתית, כדי לעמוד על נקודות התורפה והסיכונים הכרוכים בהן. להלן אבחן שלוש תובנות מרכזיות.

אין הצדקה לפעילות מלחמתית יזומה של ישראל בהעדר התגרות בה?

רבים תוהים ושואלים כיצד איפשרה מדינת ישראל לארגון עוין כמו חזבאללה לצבור עוצמה כה רבה במהלך השנים האחרונות. הירי המאסיבי והמתמשך של טילים, פגזים וקטיושות לעבר צפונה של מדינת ישראל, על אף הפעילות האווירית והקרקעית הענפה שישראל מבצעת נגד חזבאללה ונגד התשתיות שלו, מצביע בעליל על העוצמה הרבה שצבר הארגון בשנים האחרונות. לישראל, כך מתברר, היה מידע מפורט על התעצמות הארגון במערכות נשק אסטרטגיות, שהגיעו אליו מאיראן ומסוריה, ואף על פי כן היא נמנעה מפעילות צבאית יזומה, שהיתה עשויה לסכל את ההתעצמות הזאת.

חזבאללה לא הסתפק בתהליך ההתחמשות הזה. בעקבות נסיגת ישראל מלבנון במאי 2000 הוא בנה קו ארוך של

לו "כגמולו" על פעילות חריגה ועוינת מצדו. עם זאת היא מוכנה לספוג מנה גדושה למדי של פגיעות בה אם מינון הפעילות אינו חוצה רף גבוה מדי, ובלבד שלא להביא להתלקחות מערכה כוללת נוספת בלבנון. טראומת מלחמת לבנון, שנפתחה ביוני 1982, כך העריך הארגון, קרוב לוודאי, עדיין רודפת את מדינת ישראל, ומנהיגיה יעשו כל שביכולתם כדי שלא להיקלע לסיטואציה דומה.

את המענה לתהיות על תגובותיה הפאסיביות של מדינת ישראל כלפי פעילות חזבאללה אי-אפשר אפוא לתלות בהעדר מידע לגבי אופי פעילותו העוינת של חזבאללה והסיכונים הכרוכים בה למדינת ישראל. גם לא סביר להניח כי הסברה הרווחת היתה שהזמן משחק לטובת ישראל, וכי יהיה אפשר לממש את מטרותיה של מדינת ישראל כלפי הארגון ללא שימוש בכוח.

מוצבים מבוצרים לאורך הגבול, בקרבת עמדות צה"ל, תוך הפרה בוטה של החלטות האו"ם בהקשר זה. גם פעילות מתגרה זו של חזבאללה לא הובילה את מדינת ישראל לנקיטת יוזמה מלחמתית נגד הארגון, שתביא לדחיקתו הרחק מעבר לקו הגבול עם ישראל. יש להדגיש, כי הימנעותה של ישראל מפעולה נגד הארגון עמדה בניגוד מוחלט להצהרות של מנהיגים ישראלים בדרג הבכיר ביותר, ולפיהן פעילות מתגרה של חזבאללה נגד ישראל, לאחר הנסיגה מדרום לבנון, תוביל את ישראל לתגובה מאסיבית נגד הארגון.

מנקודת ראותו של חזבאללה, תגובותיה של מדינת ישראל לפעילות המתגרה מצדו היו עלולות להתפרש, וקרוב לוודאי שכך אכן התפרשו, כביטוי של חוסר רצון מובהק מצדה "לשבור את הכלים". מדינת ישראל, כך עשוי היה הארגון להעריך, בוודאי אינה שבעת רצון מהתנהלותו של חזבאללה ותשיב

אין הצדקה למתקפה על ישראל לאחר שנסוגה לגבול הבינלאומי בלבנון

הטיעון שאין הצדקה לתקוף את ישראל בזירה שבה היא חזרה לגבול הבינלאומי נשמע בהצהרות רשמיות ובדרגים המדיניים הבכירים ביותר. ישראל שבה וטענה בשנים האחרונות כי היא מילאה את "חובותיה" ונסוגה במאי 2000 לגבול הבינלאומי עם לבנון, ואף קיבלה על כך אישור של מזכיר האו"ם לפיכך אין כל הצדקה לפעילות עוינת נגדה.

ישראל אכן נסוגה לגבול הבינלאומי בלבנון. עם זאת, אי-אפשר שלא להעלות ספקות האם הדגשת טיעון זה שוב ושוב משרתת את האינטרסים של מדינת ישראל. תהליך השלום שהסתיים בהסכמי שלום עם מצרים וירדן והסכמי אוסלו היה מבוסס על עיקרון יסוד ולפיו גם אם נותרו בין המדינות [ואש"ף] סוגיות במחלוקת, הן ייפתרו להבא רק בדרך מדינית, באמצעות משא ומתן, ולא באמצעות שימוש בכוח. שום מחלוקת אינה מצדיקה שימוש בכוח נגד ישראל. אני סבור שהדגשת נסיגת ישראל לגבול הבינלאומי כבסיס לחוסר הלגיטימציה של תוקפנות נגדה מעמעמת, ואולי אף מערערת, את תקפותו של העיקרון הנ"ל.

מעבר לכך, ההדגשה של נסיגת ישראל לגבול הבינלאומי כטיעון השולל את הלגיטימציה לתוקפנות נגדה טומן בחובו סיכון רב לישראל. עלולה להשתמע ממנו, חס וחלילה, המסקנה כי באזורים שבהם ישראל "עדיין" לא נסוגה לגבול הבינלאומי, יהודה ושומרון, יש לאויביה "הרשאה" לפעול נגדה.

ולבסוף, טיעון כזה עלול לגמד, ואולי אף להשמיט מידי ישראל, את אחד ההישגים

להם פיגועים. בולטת ביותר בהקשר זה היא הביקורת הקשה בעקבות חיסולו של סלאח שחאדה בסוף יולי 2002. חיסול זה, כך טענו מבקרים, הביא להפסקת מצב הרגיעה וסיכל הסכמה צפויה של ארגוני המחבלים על הפסקת אש עם ישראל.

דומני, אם כי כמובן לא פשוט להוכיח, כי קשת דעות זו תרמה להיווצרותה של נורמה שהקשתה מאוד על מדינת ישראל לנקוט פעילות מלחמתית יוזמה נגד חזבאללה במהלך התהליך בו בנה את כוחו והתעצם. רק עתה, לאחר "גודש" של פעילות מתגרה וקטלנית של הארגון נגד ישראל – שכללה את חטיפת שלושת חיילי הנדסה קרבית באוקטובר 2000, את חטיפת אלחנן טננבוים, ירי ספוראדי, לעתים קטלני, על מוצבי צה"ל ועל יישובים לאורך הגבול, ולבסוף מבצע צבאי יזום של חזבאללה, שהסתיים בהריגת שמונה חיילי צה"ל ולקחיחה בשבי של שניים אחרים – התגבשה ככל הנראה התחושה, כי חזבאללה הגדיש את הסאה ופעילותו יוצרת הצדקה לפעילות מלחמתית של ישראל.

אני סבור כי הסיבה העיקרית לחוסר נכונותה של ההנהגה בישראל לנקוט יוזמה מלחמתית נגד חזבאללה נעוצה בהערכה שמהלך כזה לא יזכה ללגיטימציה בדעת הקהל בארץ, ובוודאי לא בחוץ-לארץ. הערכה זו מתבססת על מערכת הערכים והנורמות שהלכה והתקבעה בחברה הישראלית, בעיקר בתקופה שלאחר מלחמת לבנון. על פי מערכת ערכים זו, מדינת ישראל "רשאית" ליזום פעולה בעלת אופי מלחמתי אך ורק כתגובה לפעילות אלימה ומתגרה נגדה באופי ובהיקף שאינם מותרים לה ברירה אלא להגיב כך. וגם אז על תגובתה להיות בקנה מידה פרופורציונאלי לפגיעה בה.

כידוע, אחד ממוקדי הביקורת הקשים נגד מבצע "שלום הגליל" (יוני 1982) התמקד בעובדה שבתקופה שקדמה למבצע שררה רגיעה יחסית בגבול ישראל-לבנון. בנסיבות אלה נתפסה הפעילות המלחמתית של ישראל במידה רבה כגורם לסיום ה"רגיעה". ביקורת דומה ניתכה על צה"ל בעקבות סיכולים ממוקדים שבוצעו בלי שקדמו

העיקריים של מהלך ההתנתקות, דהיינו: השגת הכרה מצד ארצות-הברית בזכותה של ישראל במסגרת הסדר "לצרף" לשליטתה אזורים שבהם קיימת התיישבות יהודית ניכרת, גם אם הם נמצאים מזרחה לקו הירוק.

אין לישראל עימות עם לבנון וממשלתה?

בהצהרות רשמיות של ממשלת ישראל והעומד בראשה חוזרת ונשנית הקביעה כי ישראל רואה את ממשלת לבנון אחראית לכל פעילות משטחה נגד ישראל. לבנון, כך נקבע, היא גם זו שאחראית לגורל השבויים הישראליים ולהחזרתם בשלום לישראל. ואולם במקביל מושמעות שוב ושוב הכרזות כי לישראל אין עימות עם לבנון וממשלתה, וכי העימות היחיד שיש לישראל הוא עם ארגון חזבאללה. לדעתי, מן הראוי לבחון האם הכרזות מעין אלה משרתות את האינטרס של מדינת ישראל.

יודגש, כי הדיון בהקשר זה אינו מתייחס למדיניות המעשית של ישראל כלפי לבנון. זו נוטה, ובצדק, להיענות לתביעת הממשל האמריקאי, הקורא לישראל למנוע פגיעה

ב"דמוקרטיה השבירה בלבנון". משמעות הדבר שעל ישראל למקד את פגיעותיה בחזבאללה, ואולי גם בסוריה, אך לא ביעדים העלולים לערער את יציבות המשטר בלבנון.

השאלה המתעוררת כאן היא, כאמור, האם רצוי לישראל להעניק ללבנון "תעודת זיכוי" ברמה ההצהרתית. הרי הפעילות המלחמתית המתבצעת על ידי חזבאללה נגד

ישראל ופוגעת קשות בעורף הישראלי נעשית מתוך תחומי שטחה של מדינה ריבונית. ממשלת לבנון לא זו בלבד שאינה מוכנה לקבל אחריות מעשית לנעשה בשטחה, היא גם אינה מוכנה להסתייג מפעילות חזבאללה נגד ישראל, כמו שעשה, למשל, מנהיג הדרוזים ואליד ג'ונבלאט והיא בוודאי אינה מוכנה לנקוט פעילות מעשית להצרת יכולת הפעולה של חזבאללה נגד ישראל. בנסיבות אלה לא ברור מה טעם יש לישראל להוריד את לבנון מ"ספסל הנאשמים" ולקבוע, כי אין לישראל עימות עמה. לכל הפחות מתחייבת בנסיבות הקיימות שתיקה בסוגיה זו.

ולסיכום

מלחמת לבנון חשפה, "ליקויים קונספטואליים" בעמדות שמדינת ישראל אימצה לעצמה והציגה כלפי חוץ. אחדים מ"ליקויים" אלה מלווים את מדינת ישראל זה שנים. מן הראוי אפוא שיתקיים דיון ציבורי על תועלתן ונוקן של "עמדות" אלה. דיון זה יאפשר גיבוש תפיסה סדורה של מדינת ישראל ושל החברה בישראל בנושאים חשובים אלה.